

Václav Smetáček: O dechových nástrojích

(přepis rukopisu ze soukromého archivu V. S.)

Sloh dechového nástroje, čili co tomuto nástroji leží, či neleží. Velmi nesnadná otázka i pro dechaře. Je jisté, že moderní doba se na ni prostě neptá. Soudobý autor něco napíše a naprosto se dále nestará o to, půjde-li to hrát, či nikoliv. Moderní doba také snadněji odpustí, když neležící dokonale nezahrajeme. Nevíme jaká byla znalost klasiků o dechových nástrojích. Zda užívali jednotlivých tónin u dřevěných nástrojů pro jejich lehkost či hratelnost. Jest však mnoho věcí, které nasvědčují, že staří mistři ovládali komposici pro dechy dokonale. Proč téměř všechny skladby doby klasické dechovým nástrojům dokonale leží? Předně autoři již vybírali pokud možná tóniny v nástrojích přirozeně obsažené. U plechových nástrojů tak činili šmahem. Předepisovali prostě takové ladění trumpety nebo lesního rohu, v jaké tónině skladbu napsali. Měnili tedy ladění rohů a trumpet téměř do všech stávajících tónin. Hráč buď změnou kolečka, nebo někdy transkripcí, když to jinak nešlo, se skladatelovu předpisu přizpůsobil.

Lesnímu rohu laděnému do c, to j. takovému, který sám o sobě obsahuje akord se všemi příslušnými někdy použitelnými tóny alikvotními, se předepisovala skladba v C dur, laděnému do F F dur atd. Někdy se předepisovalo v jedné skladbě několik ladění (2 corny do C, 2 do F), aby skladatel mohl provádět snadněji modulace a použil vždy toho páru hráčů, nebo toho jednotlivce, který měl nástroj laděný do té které stupnice. (Weber, Mendelsohn)

Jinak tomu ovšem bylo u dřevěných dechových nástrojů. Ku příkladu hoboj jest laděn do d, to znamená, že základní hmaty obsahují D dur stupnici, a to 6 prvních tónů, citlivý ton již obsažen není a tvoří se hmatem pomocným. Připomínám, že každá akcidentála (# neb bé) znamená pomocný hmat (vyjma fis hmatu, který jest naturální a právě f jest pomocný). Odtud plyne, že nejjednodušší hra jest v G dur. Tato stupnice totiž nemá prostě žádných pomocných hmatů. Jest tedy nehratelnější a výtečně leží. Všechny trylky této stupnice jdou snadno a nečiní hráči žádných potíží, poněvadž trylkování se provádí pouze jedním prstem. Dobře se hraje také stupnice C dur (s jedním pomocným tj. f) a F dur, rovněž s jedním pomocným tj. f, ton b' je vlastně tvořen také pomocným hmatem, ale jest velice podobný hmatu c'. Oba tyto hmaty jsou však tak jednoduché, že je za pomocné nepočítáme. B dur má 2 pomocná f a es, Es dur 3 f, es, as. Tato již se počítá k těžším stupnicím. S křížky D dur má 1 pomocný tj. cis'. Potíže tu tvoří toliko legato h's cis'. Staccato

jde lehce, poněvadž hráč tvoří při něm t. zvaný „hmat napřed“, to znamená, že hmat musí být připraven dříve, než jazyk a rty začaly tvořit ton.

Tonina A dur má 2 pomocné cis, gis. E dur již patří do velmi obtížných. Sem patří též H dur, Fis dur i Cis dur a As dur. Všechny tyto mají totiž vedle sebe cis, dis, tedy dva pomocné hmaty, jimž prostě v technických místech podléhá každá mechanika, i stará i moderní. Nejtěžší jest Des dur a Ges dur nebo Cis dur a Fis dur, ty mají dokonce 3 pomocné hmaty za sebou des, es a f na spodním díle nástroje a as na vrchním. Enharmonie nehraje u klavesového nástroje žádnou roli. U nástrojů smyčcových naopak má velkou důležitost. (Jinak hrajeme na houslích fis a jinak ges.)

Mechanika však není u dechového nástroje posledním činitelem. Jsou tu ještě prostředníci mezi hráčem a nástrojem při tvoření tonu. U hoboje jest to strojek, který má velký vliv na vlastní hráčův výkon. Nástroj se zlatou mechanikou by bez dobrého strojku nehrál, naopak prostřední nástroj s výtečným strojkem zní znamenitě. Vedle techniky prstů hraje tu velikou úlohu technika rtů, jazyku a dechu. U hoboje jsou exponovány oby dva rty rovnou měrou. Výška tónu není totiž podmíněna toliko polohou prstů na mechanice, nýbrž záleží také na stisku rtů kolem strojku. Čím vyšší ton, tím intensivnější sevření svalů rtových kolem strojku. Ten by se pak přestal chvěti a nevydal by zvuk. Znamená to jen sevření rtové podložky, na které strojek leží naprosto volně.

Technika jazyku se velmi dotýká hobojevého slohu. Nebylo by kupř. možno hráti neustále samé stakato. Každé nové nasazení tonu jest podmíněno odtržením jazyku od strojku. Při stakatu jest tedy jazyk neustále v činnosti i se svalstvem rtů. V legatu jest jazyk naprosto nečinný.

Technice dechu nejlépe rozuměli vídeňští klasikové. Ti dovedli psáti pro dech v komorní, solové i orchestrální hudbě vzorně. Haydn hob. koncert, symfonie, Mozart koncertantní koncert, klav. kvintet, koncerty, Beethoven trio, klav. kvintet atd. Pamatovali na dýchání hráčovo a nezapomínali, že s ubývajícím napětím tlaku vzduchu do nástroje ubývá hráčova výkonnost. Bach byl nemilosrdný. Má ve svých skladbách i orchestrálních dechově velice těžká místa pro všechny nástroje. Nejhuře ovšem dopadají skladatelé moderní. Hráči jsou nuceni prostě obcházeti předpis skladatelův. Děje se tak šmahem v orchestru i v komorní hře.

Pisk Tak vzorně vypracovaných komorních děl pro dech. nástroje jako je kvintet Schönbergův je málo. Schönberg počítal právě tak jako klasik s fysickou námahou hráče. Dostatek pomlček charakterisuje jeho dílo a podporuje hráče v jeho výkonu. Čím méně těchto ohledů, tím slabší výkon. Fysickou námahu u kteréhokoliv

dechového nástroje nečiní nedostatek vzduchu, ale právě jeho nadbytek. Plíce každého hráče se naplní vzduchem a po určité době vypouští plynulý vzduchový proud do strojku, pod plátek a do nátrubku. Po této době má hráč ještě v plicích vzduchu dosti, ale organismus jej donutí, aby nejprve přebytečný vzduch vypustil a pak nový načerpal. Děje-li se tak však nepřetržitě, tu se počne doba, po kterou hráč snáší náplně vzduchu v plicích zkracovati, až posléze hráči vypoví svalstvo rtů, které musí odolávati tlaku z plic a hráč buď prostě vůbec nemůže dále, nebo jej na malý moment opustí smysly, poněvadž nastává po takovéto námaze přílišný krevní tlak v hlavě. K poslednímu však dochází zřídka, poněvadž každý raději pustí kus fráse, než aby hrál až do úpadu. Proto jest pro skladatele také důležitá znalost dechové techniky, která jest snad ještě důležitější než technika mechanická.